

Barbara Nowak

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

ORCID: 0000-0002-5211-3643

Polityka lokalna w zakresie realizacji postulatów pomocy postpenitencjarnej

Wstęp

Sytuacja osób pozbawionych wolności, zawsze wzbudzała w części społeczeństwa chęć niesienia pomocy, w szczególności tym, którzy popełniali przestępstwo w wyniku doświadczanej biedy, a nawet ubóstwa. Wymienić tu należy chociażby kradzieże, które dla wielu z nich stały się „jedynym sposobem” rozwiązania trudnej sytuacji życiowej swojej czy rodziny. Zjawiska takie, jak brak odpowiednich wzorców w środowisku rodzinnym, niejednokrotnie brak opieki rodzicielskiej, konieczność radzenia sobie samemu od wczesnych lat życia, czy też całkowite porzucenie przez rodziców czy samotne matki są często bezpośrednią przyczyną wejścia na drogę przestępczą.

Zainteresowanie świadczeniem pomocy właśnie tym osobom znacznie wzrasta na ziemiach polskich w XIX i na początku XX wieku, kiedy to można zauważyć szereg inicjatyw podejmowanych w dużej części przez osoby świeckie w ramach działalności dobroczynnej. Wywierają oni niejednokrotnie wpływ na podejmowanie inicjatyw pomocowych przez poszczególne rady miejskie, co dotyczy zarówno środków finansowych, jak i np. zasobów mieszkaniowych, pomocy w zakresie zdrowia, kształcenia aresztantów, które chociaż w części mogły wspierać prywatne inicjatywy ówczesnych społeczników.

Z pewnością przełomowym momentem jest powstanie Towarzystwa Opieki na Więźniami „Patronat” w 1925 roku w Krakowie, która to organizacja podejmuje szereg inicjatyw pomocowych o charakterze lokalnym na terenie poszczególnych aresztów i więzień. Tym samym stanowi siłę wspierającą działania podejmowane przez organy państwowe zgodnie z ówczesnymi aktami prawnymi, w tym służbę więzienną. „Państwo ma obowiązek udostępnienia także opieki moralnej i pociechy religijnej obywatelom, którymi się bezpośrednio opiekuje w zakładach publicznych, jak: zakłady wychowawcze, koszary, szpitale, więzienia, przytułki” (*Ustawa...* 1921).

Działania „Patronatu” wpisują się również w założenia Ustawy o pomocy społecznej z 1923 roku, w której bardzo wyraźnie wskazani są więźniowie, w tym

wychodzący na wolność, jako ci, którym należy się wsparcie ze strony państwa (*Ustawa o opiece społecznej...* 1923).

Współcześnie podstawowe zasady dotyczące możliwości wsparcia w ramach pomocy postpenitencjarnej określa między innymi Kodeks karny wykonawczy, w którym dokładanie wskazane są formy działań realizowanych jeszcze w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności, które w poszczególnych aresztach i zakładach karnych są urzeczywistniane przy współudziale podmiotów lokalnych (*Kodeks karny wykonawczy...* 2012).

Podejmowany problem zostanie przedstawiony na przykładzie wybranych gmin Małopolski i województwa śląskiego.

Polityka lokalna dotycząca pomocy postpenitencjarnej realizowana we współpracy z urzędami gminy

Niezwykle ważne są działania pomocowe na rzecz osadzonych i ich rodzin realizowane przy współpracy z władzami gminy. Te ostatnie mają znaczne doświadczenie w tym zakresie, o czym wspominają licznie zachowane materiały źródłowe. I tak np. działania te dotyczyły takich form pomocy, jak zatrudnienie więźniów na terenie gminy, najczęściej w pracach porządkowych, gospodarczych czy zakładach przemysłowych znajdujących się na terenie danej gminy.

W dokumencie z lutego 1871 roku, odnotowano, iż więźniowie zatrudnieni w magistracie w Krakowie przepracowali 495 dni (ANK: sygn. 29/440/ 107). Z kolei w dokumencie ze stycznia 1889 roku dotyczącego aresztantów odbywających karę na terenie Krakowa czytamy, iż „...osiągnięto dochody z zatrudnienia więźniów przy sądach kolegialnych większe niż w poprzednim roku” (ANK: sygn. 29/440/ 107).

W innym dokumencie z sierpnia 1890 roku czytamy, iż w magistracie krakowskim więźniowie przepracowali 477 i 1/2 dnia (ANK: sygn. 29/440/ 107). Więźniowie byli zatrudniani w miejscowych fabrykach, jak również w miejscowym rzemiośle, co w wielu przypadkach następowało za pośrednictwem urzędników magistratu (ANK: sygn. 29/440/ 107).

Tabela 1. Zatrudnienie aresztantów w magistracie krakowskim w latach 1871–1905

Wzmianka źródłowa z roku:	Informacje dotyczące ilości zatrudnionych	Uwagi
1871	12	Przepracowali oni łącznie 495 dni.
1873	11	Przepracowali oni łącznie 321 dni.
1874	17	Aresztanci przyczynili się do wzrostu dochodów z pracy w magistracie.
1877	13	Aresztanci przyczynili się do wzrostu dochodów z pracy w magistracie.

1880	15	Aresztanci przyczynili się do wzrostu dochodów z pracy w magistracie.
1882	19	Wśród aresztantów są osoby w młodym wieku, dobrze pełniące swoje obowiązki.
1886	14	Dochody z pracy aresztantów w magistracie były niższe niż w poprzednim roku.
1887	21	Dochody z pracy aresztantów były wyższe niż w poprzednim roku.
1889	22	Dochody z pracy aresztantów były wyższe niż w poprzednim roku.
1890	17	Dochody z pracy aresztantów były niższe niż w poprzednim roku.
1900	24	Dochody z pracy aresztantów były wyższe niż w poprzednim roku.
1901	36	Dochody z pracy aresztantów były wyższe niż w poprzednim roku.
1902	31	Dochody z pracy aresztantów były wyższe niż w poprzednim roku.
1903	? (35–40?)	Dochody z pracy aresztantów były wyższe niż w poprzednim roku.
1904	19	Dochody z pracy aresztantów były wyższe niż w poprzednim roku.
1905	17	Dochody z pracy aresztantów w magistracie były niższe niż w poprzednim roku.

Źródło: *Szkoła więzienna i zatrudnienie więźniów*, [w:] Archiwum Narodowym w Krakowie (dalej ANK), sygn. 29/440/ 107; Towarzystwo św. Wincentego à Paulo 1869–1947, [w:] ANK, Nr zespołu 548.

Prace na rzecz magistratu znajdujemy udokumentowane są również na obszarach województwa śląskiego, w miastach Chorzów, Katowice czy Mysłowice.

Z zachowanych przekazów z lat 1924–1935 wynika, że aresztanci w dużej części wykonywali prace porządkowe, gospodarcze, chociaż znajdują się również informacje dotyczące pracy biurowych i inżynierskich (Akta parafii św. Barbary w Chorzowie, Akta parafii św. Marii Magdaleny w Chorzowie).

Tabela 2. Zatrudnienie aresztantów w magistratach na terenie województwa śląskiego w latach 1924–1939

Rok	Miasto	Ilość zatrudnionych aresztantów	Rodzaj wykonywanej pracy
1924	Chorzów	12	Prace budowlane, porządkowe, praca biurowa.
1925	Katowice	8	Prace budowlane, prace porządkowe.
1925	Mysłowice	?	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców.
1925	Chorzów	18	Prace budowlane i gospodarcze.
1927	Katowice	22	Prace rolne, ogrodnicze.
1927	Mysłowice	?	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców

1927	Chorzów	6	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, prace porządkowe.
1928	Katowice	15	Prace ogrodnicze, rolne, prace gospodarcze, prace biurowe (archiwalne).
1928	Mysłowice	16	Prace budowlane, prace porządkowe.
1928	Chorzów	9	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, prace porządkowe.
1930	Katowice	?	Prace na kolei, prace porządkowe, prace dla pożytku mieszkańców, prace biurowe.
1930	Chorzów	5	Prace ogrodnicze, rolne, prace gospodarcze.
1930	Mysłowice	11	Prace ogrodnicze, rolne, prace gospodarcze.
1931	Katowice	14	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, prace porządkowe.
1931	Mysłowice	18	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, prace porządkowe.
1931	Chorzów	21	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, prace porządkowe, praca na kolei.
1932	Katowice	46	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, prace porządkowe.
1932	Chorzów	37	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, prace porządkowe.
1932	Mysłowice	39	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców, prace porządkowe, w parkach, na ulicach, na cmentarzach.
1933	Katowice	47	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, prace porządkowe.
1933	Chorzów	35	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, prace porządkowe, ulice, cmentarze, parki, obejścia domów.
1933	Mysłowice	29	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, murarskie, prace porządkowe.
1934	Katowice	25	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, prace porządkowe.
1934	Chorzów	?	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, prace porządkowe.
1934	Mysłowice	18	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, prace porządkowe.
1935	Katowice	22	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, prace porządkowe.

1935	Chorzów	27	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, prace porządkowe.
1935	Mysłowice	?	Prace ogrodnicze, rolne, w hodowlach, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, prace porządkowe, parki, gospodarstwa.
1937	Katowice	48	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, prace porządkowe.
1937	Chorzów	55	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, prace porządkowe.
1937	Mysłowice	63	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, prace porządkowe.
1938	Katowice	85	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, prace porządkowe.
1938	Chorzów	74	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, prace porządkowe.
1938	Mysłowice	65	Prace ogrodnicze, rolne, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, prace porządkowe.
1939	Katowice	?	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, prace porządkowe.
1939	Chorzów	?	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, prace porządkowe.
1939	Mysłowice	23?	Prace ogrodnicze, prace dla pożytku mieszkańców, prace budowlane, prace porządkowe.

Źródła: Akta parafii św. Barbary w Chorzowie, akta luźne, [w:] Archiwum parafii św. Barbary w Chorzowie, brak sygnatury; Akta luźne, [w:] Archiwum parafii św. Marii Magdaleny w Chorzowie, brak sygnatury; Parafia św. Marii Magdaleny, Akta Ogólne, 1906-1934, [w:] Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach (dalej AAK), sygn. AL00423; Akta lokalne 1872-1939, [w:] AAK sygn. AL 00390; Parafia św. Jadwigi, Akta Ogólne 1889-1934, [w:] AAK, sygn. AL 00406; Parafia św. Wawrzyńca w Chorzowie, Akta Ogólne 1876-1930, [w:] AAK, sygn. AL00406.

Obecnie w polityce lokalnej gmin wyodrębnić można inicjatywy podejmowane przy współpracy z jednostkami penitencjarnymi, a ich wyrazem jest praca odpłatna i nieodpłatna osadzonych w tzw. pracach użyteczności publicznej (prace porządkowe, prace usługowe na rzecz mieszkańców gmin), jak również włączanie ich w różnorodne inicjatywy społeczne na rzecz mieszkańców.

Tabela 3. Prace wykonywane na rzecz gmin przez osadzonych w latach 2014–2020

Rok	Nazwa Gminy	Nazwa jednostki penitencjarnej	Forma działań
2014	Wojkowice (województwo śląskie)	Zakład Karny w Wojkowicach	Prace porządkowe na rzecz gminy.

2014	Sławków (województwo śląskie)	Zakład Karny w Wojkowicach	Prace porządkowe na rzecz gminy.
2014	Bytom (województwo śląskie)	Zakład Karny w Wojkowicach	Prace porządkowe na cmentarzu żydowskim.
2015	Wojkowice	Zakład Karny w Wojkowicach	Prace porządkowe na rzecz gminy.
2016	Poręba (województwo śląskie)	Zakład Karny w Wojkowicach, OZ Ciągowice	Prace porządkowe na rzecz gminy.
2016	Zawiercie (województwo śląskie)	Zakład Karny w Wojkowicach, OZ Ciągowice	Prace porządkowe na rzecz gminy.
2016	Lubliniec (województwo śląskie)	Zakład Karny w Herbach, OZ w Lublińcu	Praca w charakterze wolontariatu w domach pomocy społecznej.
2017	Poręba (województwo śląskie)	Zakład Karny w Wojkowicach, OZ Ciągowice	Prace porządkowe na rzecz gminy.
2017	Zawiercie (województwo śląskie)	Zakład Karny w Wojkowicach, OZ Ciągowice	Prace porządkowe na rzecz gminy, w tym prace na obiektach sportowych.
2017	Lubliniec	Zakład Karny w Herbach, OZ w Lublińcu	Praca w charakterze wolontariatu w domach pomocy społecznej.
2018	Poręba (województwo śląskie)	Zakład Karny w Wojkowicach, OZ Ciągowice	Prace porządkowe na rzecz gminy, w tym prace na obiektach sportowych.
2018	Łazy (województwo śląskie)	Zakład Karny w Wojkowicach, OZ Ciągowice	Prace porządkowe na rzecz gminy.
2018	Zawiercie (województwo śląskie)	Zakład Karny w Wojkowicach, OZ Ciągowice	Prace porządkowe na rzecz gminy.
2019	Zawiercie (województwo śląskie)	Zakład Karny w Wojkowicach, OZ Ciągowice	Drobne prace remontowe na rzecz gminy, mieszkań należących do zasobów Zakładu Gospodarki Mieszkaniowej w Zawierciu (łącznie wyremontowano 11 mieszkań, 3 pomieszczenia gospodarcze, jak również klatkę schodową w jednym z budynków).
2019	Poręba (województwo śląskie)	Zakład Karny w Wojkowicach, OZ Ciągowice	Prace porządkowe na rzecz gminy, w tym prace na obiektach sportowych.
2019	Łazy (województwo śląskie)	Zakład Karny w Wojkowicach, OZ Ciągowice	Prace porządkowe na rzecz gminy.
2020	Poręba (województwo śląskie)	Zakład Karny w Wojkowicach, OZ Ciągowice	Szycie maseczek dla mieszkańców gminy Poręba.
2020	Zawiercie (województwo śląskie)	Zakład Karny w Wojkowicach, OZ Ciągowice	Szycie maseczek na rzecz mieszkańców gminy Zawiercie.

2020	Ogrodzieniec	Zakład Karny w Wojkowicach, OZ Ciągowice	Szycie maseczek na rzecz mieszkańców gminy Ogrodzieniec.
2020	Bobrowniki (województwo śląskie)	Zakład Karny w Wojkowicach, OZ Ciągowice	Szycie maseczek na rzecz mieszkańców gminy Bobrowniki.

Źródło: w.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-wojkowice-wiezniowie sprzataja cmentarz zydowski, 31.10.2014;/zawiercie.naszemiasto.pl/tag/zaklad-karny-ciagowice, 18.04.2018; Portal internetowy miasta Zawiercie, Śląskie nasze miasta, 26.05.2020;kulturalnezawiercie.pl/wspolpraca-zawiercia-z-zakladem-karnym-bedzie-kontynuowana/28.01.2020; sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-wojkowice-kolejne-maseczki-dla-mieszkanow.

Realizacja postulatów pomocowych we współpracy z jednostkami samorządowymi

Niezmiernie ważna w przygotowaniu do życia wolnościowego jest możliwość doświadczenia kontaktu z rzeczywistością poza murami więziennymi, poznawanie różnorodnych interakcji społecznych, w tym o charakterze edukacyjnym czy też kulturalnym.

W tym celu konieczna jest współpraca jednostek penitencjarnych z instytucjami edukacyjnymi czy też kulturalnymi, znajdującymi się na terytorium danej gminy. Pozwala to na prawidłową readaptację społeczną osadzonych, oddala lęk przed życiem na wolności, a tym samym zapobiega recydywie.

Potwierdzenie takiego kierunku polityki lokalnej odnaleźć można zarówno w materiałach archiwalnych, jak również dowodzą tego obecne wyniki badań.

Tabela 4. Działania lokalne o charakterze edukacyjnym i kulturalnym w aresztach i więzieniach w latach 1889–1939 (wybrane konteksty)

Rok	Rodzaj działania	Miejscowość	Areszt/więzienie	Instytucje realizujący współpracę
1889	Odczyty historyczne	Kraków	Więzienie św. Michała	Nauczyciele miejscowych szkół, w tym szkół średnich i wydziałowych.
1889	Odczyty historyczne	Kraków	Areszt w Wieliczce	Nauczyciele miejscowych szkół, w tym szkół średnich i wydziałowych.
1890	Odczyty historyczne, odczyty o bohaterach polskich, nauka pieśni patriotycznych	Skawina	Areszt w Skawinie	Nauczyciele miejscowej szkoły ludowej.
1892	Odczyty historyczne, pogadanki o królach i książętach polskich	Sucha Beskidzka	Areszt w Suchej	Nauczyciele miejscowej szkoły ludowej.

1903	Pogadanki o postaciach świętych i błogosławionych pochodzących z ziem polskich	Oświęcim	Areszt w Oświęcimiu	Nauczyciele miejscowej szkoły ludowej, szkoły wydziałowej.
1905	Pogadanki o prowadzeniu gospodarstwa domowego, o „wychowaniu i pielęgnowaniu małych dzieci”	Kraków	Więzienie św. Michała w Krakowie	Nauczyciele miejscowych szkół, w tym szkół średnich i wydziałowych.
1907	Odczyty o polskich bohaterach	Kraków	Więzienie św. Michała w Krakowie	Nauczyciele miejscowych szkół, w tym szkół średnich i wydziałowych.
1909	Pogadanki o pracy ogrodnika, stolarza i kowala	Wieliczka	Areszt	Nauczyciele miejscowej szkoły ludowej.
1912	Pogadanki o pracy w służbie domowej, o właściwym wychowywaniu dzieci i ich odżywianiu.	Kraków	Więzienie św. Michała	Nauczyciele miejscowych szkół, w tym szkół średnich i wydziałowych.
1912	Wycieczki na Wawel, zwiedzanie Krakowa.	Kraków	Więzienie św. Michała	Nauczyciele miejscowych szkół, w tym szkół średnich i wydziałowych.
1925	Pogadanki historyczne	Kraków	Areszt?	Nauczyciele miejscowych szkół, w tym szkół średnich i wydziałowych.
1926	Pogadanki historyczne	Kraków	więzienie	Nauczyciele miejscowych szkół, w tym szkół średnich i wydziałowych.
1927	Zwiedzanie Krakowa, Muzeum, kościołów w Krakowie,	Kraków	Areszt	Nauczyciele miejscowych szkół, w tym szkół średnich i wydziałowych.
1929	Pogadanki historyczne na temat polskich królów i książąt.	Tarnów	Więzienie	Nauczyciele miejscowych szkół, w tym szkół średnich i wydziałowych.
1930	Pogadanki historyczne na temat polskich królów i książąt.	Kraków	Więzienie	Nauczyciele miejscowych szkół, w tym szkół średnich i wydziałowych.
1932	Wycieczki na Wawel, zwiedzanie miasta	Kraków	Więzienie	Nauczyciele miejscowych szkół, w tym szkół średnich i wydziałowych.

1935	Pogadanki historyczne o polskich bohaterach	Kraków	Więzienie	Nauczyciele miejscowych szkół, w tym szkół średnich i wydziałowych.
1937	Pogadanki na temat stolarstwa, pszczelarstwa, ogrodnictwa	Kraków	więzienie	Nauczyciele miejscowych szkół, w tym szkół średnich i wydziałowych.
1938	Wycieczki historyczne – zwiedzanie miasta Krakowa, zwiedzanie muzeum	Kraków	więzienie	Nauczyciele miejscowych szkół, w tym szkół średnich i wydziałowych.
1939	Pogadanki historyczne o polskich królach i książętach	Kraków	więzienie	Nauczyciele miejscowych szkół, w tym szkół średnich i wydziałowych.

Źródła: Szkoła więzienna i zatrudnienie więźniów, [w:] ANK, sygn. 29/440/ 107.

Tabela 5. Działania lokalne o charakterze edukacyjnym i kulturalnym w jednostkach penitencjarnych w latach 2015–2020.

Rok	Jednostka penitencjarna	Realizujący zadania	Forma działania
2015	Zakład Karny w Wojkowicach	Domu Kultury w Wojkowicach	Spotkania o charakterze edukacyjnym.
2015	Zakład Karny w Wojkowicach	Miejska Biblioteka Publiczna	Spotkania o charakterze edukacyjnym.
2015	Zakład Karny w Wojkowicach	Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Instytut Spraw Społecznych	Spotkania o charakterze edukacyjnym, cykl wykładów dotyczących zwyczajów i tradycji na obszarach Górnego Śląska, Zagłębia Dąbrowskiego i Małopolski.
2015	Zakład Karny w Wojkowicach, OZ w Ciągowicach	Centrum Kultury w Porębie, zespół wokalny	Koncert patriotyczny dla upamiętnienia rocznicy odzyskania niepodległości przez Polskę.
2015	Zakład Karny w Herbach (województwo śląskie), OZ w Lublińcu	Państwowa Szkoła Muzyczna I stopnia w Lublińcu	Koncert z okazji Świąt Bożego Narodzenia.
2016	Zakład Karny w Herbach (województwo śląskie), OZ w Lublińcu	Biblioteka Miejska w Lublińcu	Spotkania o charakterze edukacyjnym.

2016	Zakład Karny w Herbach (województwo śląskie), OZ w Lublińcu	Dom Kultury w Lublińcu	Zajęcia edukacyjno-artystyczne.
2017	Zakład Karny w Herbach (województwo śląskie), OZ w Lublińcu	Ośrodek Pomocy Społecznej w Lublińcu	Zajęcia edukacyjne wraz z warsztatami psychologicznymi w zakresie kształcenia umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach życiowych.
2018	Zakład Karny w Herbach (województwo śląskie), OZ w Lublińcu	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	Zajęcia edukacyjne o charakterze informacyjno-pomocowym, mające na celu wskazanie osadzonym przygotowującym się do życia na wolności informacji dotyczących możliwości otrzymania wsparcia w Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie.
2019	Zakład Karny w Trzebini	Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Instytut Spraw Społecznych	Zajęcia edukacyjno-artystyczne.
2019	Zakład Karny w Nowej Hucie	Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Instytut Spraw Społecznych	Zajęcia edukacyjno-artystyczne.
2018-2019	Zakład Karny w Trzebini	Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Instytut Spraw Społecznych.	Cykl wykładów historycznych upamiętniających 100 rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości.

Źródło: Badania własne na terenie powyższych jednostek penitencjarnych za pomocą Arkusza Aktywności Kulturalnej.

Polityka lokalna w zakresie pomocy postpenitencjarnej realizowana we współpracy z miejscowymi organizacjami pozarządowymi na przykładzie Stowarzyszenia „Towarzystwo Pomocy Postpenitencjarnej Druga Szansa”

W polityce lokalnej ważną rolę odgrywają organizacje pozarządowe, które wspierają działania samorządowe, poprzez realizację zadań społecznych w ramach projektów.

I tak np. polityka lokalna w stosunku do osób odbywających karę pozbawienia wolności, przygotowujących do opuszczenia jednostek penitencjarnych wspierana jest między innymi przez Stowarzyszenie „Towarzystwo Pomocy Postpenitencjarnej Druga Szansa”.

Celem Stowarzyszenia jest między innymi przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osadzonych i ich rodzin, organizowanie środowisk lokalnych w celu urzeczywistniania skoordynowanych działań pomocy postpenitencjarnej, udzielanie pomocy osadzonym i ich rodzinom, poprzez kształtowanie u nich umiejętności obcowania z kulturą.

W tym celu pozyskiwane są środki z funduszy samorządowych, regionalnych i unijnych do realizacji zadań również o charakterze lokalnym.

W latach 2019–2020 zostały zrealizowane projekty o charakterze lokalnym, których celem było przygotowanie do życia wolnościowego poprzez odkrycie wartości kultury i poszukiwanie w niej własnej tożsamości¹.

Istotne było również umożliwienie dostępu do kultury zarówno osadzonym, jak i ich rodzinom, przełamywanie barier społecznych, finansowych, docieranie z kulturą do miejsca izolacji penitencjarnej, jak również stworzenie możliwości korzystania z dostępu do kultury poza murami więziennym.

Ważnym zadaniem było również mobilizowanie osadzonych i ich rodzin do aktywnego uczestnictwa w kulturze już po jej odkryciu i upowszechnieniu, zachęcanie nie tylko do odkrywania kultury, uczenia się możliwości jej przeżywania ale również wzbudzanie pragnienia własnego wkładu twórczego w rozwój tej kultury, co miało motywować osadzonych do własnej twórczości artystycznej, pisarskiej, aktorskiej czy plastycznej.

Ważnym elementem działań była szeroko rozumiana edukacja kulturalna organizowana zarówno w jednostkach penitencjarnych, jak też poza nimi, w instytucjach samorządowych, co miało sprzyjać również promowaniu kultury śląskiej w środowiskach defaworyzowanych.

W 2020 roku zrealizowano między innymi projekt „Pokonać bariery izolacyjne”. W ramach projektu odbyły się następujące działania przeprowadzone w sposób zdalny w Zakładzie Karnym w Zabrze oraz w Zakładzie Karnym w Wojkowicach:

- Warsztaty z mediatorem: „Jak unikać konfliktów w życiu rodzinnym”. Celem zajęć było poznanie zasad zdrowego partnerstwa w organizowaniu życia rodzinnego, w trosce o dobro drugiego człowieka, wartość mediacji i ich znaczenie w rozwiązywaniu trudności życiowych, jak właściwie łączyć życie zawodowe i rodzinne.
- Warsztaty z doradcą zawodowym: „Dlaczego warto być aktywnym zawodowo”. W czasie zajęć zwrócono szczególną uwagę na temat lęku przed pracą zawodową i brak motywacji do podjęcia pracy.
- Warsztaty z pedagogiem: „Zasady życia społecznego”. Posłużyły one zdobyciu wiedzy na temat podstawowych zasad w zakresie nawiązywania kontaktów z innymi, zawieraniu nowych znajomości, radzenia sobie z własnymi postawami egoistycznymi, otwierania się na potrzeby drugiego człowieka.
- Spotkanie z pracownikiem socjalnym. W czasie zajęć dokonano rozpoznania problemów socjalnych osób odbywających karę pozbawienia wolności i ich rodzin, poruszono problem znaczenia poradnictwa socjalnego, zapoznano z możliwościami ubiegania się o pomoc społeczną, zapoznano ze strukturą funkcjonowania pomocy społecznej z ukierunkowaniem na konkretną pomoc.
- Warsztaty psychologiczne: „Wolność wyboru – uzależnienia, czy świadoma pełnia życia”. W czasie zajęć poszukiwano odpowiedzi na pytanie: „Jak radzić sobie z własnym problemem alkoholowym albo też członka rodziny”, wskazano doniosłą rolę pomocy psychospołecznej, pomocy ze strony grupy wsparcia.

---

1 Statut Stowarzyszenia „Towarzystwa Pomocy Postpenitencjarnej Druga Szansa”, www.pomagamydrugaszansa.pl

- Warsztaty na temat: „Trudności życiowe a niebezpieczeństwo popełnienia przestępstwa”. W czasie zajęć udzielano porad w obszarze zapobiegania działaniom przestępczym w sytuacjach przeżywanej biedy, długotrwałego bezrobocia, niepełnosprawności, uzależnień, innych trudnych sytuacji życiowych, np. rozpadu związku, bezdomności, alimentacji, przemocy.
- Warsztaty: „Jak pożytecznie spędzać czas wolny”. W ramach spotkań rodzinnych zorganizowano grupy integracyjne, w których uczestnicy projektu mogli dzielić się swoimi zainteresowaniami, plastycznymi, kulinarnymi, sportowymi i innymi, poszerzyć wiedzę na temat umiejętnego wykorzystania czasu wolnego z najbliższymi.

Kolejnym zadaniem publicznym realizowanym w środowisku lokalnym był projekt „Razem możemy więcej”, którego celem była integracja osób i rodzin dotkniętych i zagrożonych patologiami społecznymi, w tym popełnieniem przestępstwa przez członka rodziny, co w wielu przypadkach było spowodowane niezaradnością życiową. Projekt miał na celu wskazanie wymienionym osobom możliwości zmiany swojej sytuacji życiowej poprzez aktywizację zarówno w aspekcie zawodowym, w zakresie wypełniania funkcji rodziny, jak również w obszarze zapobiegania przestępstwom.

Działania z osobami i rodzinami dotkniętymi, a także zagrożonymi patologiami społecznymi oraz wykluczeniem społecznym miały służyć integracji społecznej i zawodowej realizowanej poprzez aktywne formy zajęć grupowych, wsparcia indywidualnego, spotkań integracyjnych, imprez integracyjnych, działań pobudzających do aktywności w sferze zawodowej oraz propagujących aktywne formy spędzania czasu wolnego. Praca w grupie pozwoliła na nabywanie przez uczestników nowych umiejętności, uczenie się nowych zachowań, np. wyrażania myśli i uczuć, rozwiązywania konfliktów. Istotne było poczucie identyfikacji z grupą, z którą dzielono podobne doświadczenia losowe, podobne trudności dnia codziennego, podobną historię osobistą. Uczestnictwo w grupie pozwoliło uczestnikom łatwiej otworzyć się na zmiany i naukę płynącą z organizowanych spotkań integracyjnych, zajęć, warsztatów oraz imprez integrujących osoby i rodziny dotknięte, a także zagrożone patologiami społecznymi.

Beneficjentami projektu byli mieszkańcy Lublińca, osoby i rodziny dotknięte i zagrożone patologiami społecznymi, jak również wykluczeniem społecznym na skutek odbytej kary pozbawienia wolności, podopieczni służby kuratorskiej, Ośrodka Pomocy Społecznej w Lublińcu i Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie.

Zakończenie

Prowadzenie działań wspierających osadzonych i ich rodziny, jak również wychodzących na wolność, w polityce lokalnej przyczynia się do poprawy sytuacji życiowej tych osób, jak również zapobiega zjawisku recydywy w środowisku lokalnym.

Kształtuje odpowiednie postawy w społeczności lokalnej wobec osadzonych i wychodzących na wolność. Pozwala na pokonywanie barier, które w wielu

przypadkach są wynikiem braku świadomości społecznej w zakresie potrzeb, dążeń i możliwości osób marginalizowanych.

Obecność osób odbywających karę pozbawienia wolności w realizowaniu zadań na rzecz gminy, podejmowanie prac na rzecz chorych i niepełnosprawnych w domach pomocy społecznej, na rzecz dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, czy też podejmowanie inicjatyw o charakterze wolontariatu na rzecz społeczności lokalnej, staje się ważnym mandatem zaufania społecznego.

Posiadając takie doświadczenie w zakresie współpracy ze społecznością lokalną, zmniejsza się u osadzonych stopień lęku „przed wolnością”, co daje im poczucie bezpieczeństwa i nadzieję na ponowne odnalezienie swojego miejsca w środowisku społecznym.

Potwierdzeniem zasadności tych działań są zadowalające wyniki badań wskazujące na duży stopień zależności pomiędzy aktywnością lokalną osadzonych a ich odpowiednim przystosowaniem do życia w społeczeństwie już po wyjściu na wolność. Wyraża się to w wielu przypadkach zmianami w postawach społecznych tych osób, jak chociażby „otwieranie się” na uczestnictwo w lokalnych inicjatywach społecznych, uczestnictwo w miejscowej kulturze, zaangażowanie w aktywizację zawodową, czy też podjęcie wyzwań w zakresie własnej edukacji.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne:

- Akta lokalne 1872–1939, [w:] Archiwum Archidiecezji Katowickiej, sygn. AL 00390.
- Akta parafii św. Barbary w Chorzowie, akta luźne, brak sygnatury, [w:] Archiwum parafii św. Barbary w Chorzowie].
- Akta parafii św. Marii Magdaleny w Chorzowie, Akta Ogólne, 1906–1934, [w:] Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach (dalej AAK), sygn. AL 00423;
- Parafia św. Jadwigi, Akta Ogólne 1889–1934, [w:] AAK, sygn. AL 00406; Parafia św. Wawrzyńca w Chorzowie, Akta Ogólne 1876–1930, [w:] Archiwum Archidiecezji Katowickiej, sygn. AL 00406.
- Towarzystwo św. Wincentego à Paulo 1869–1947, [w:] Archiwum Narodowe w Krakowie, Nr zespołu 548.
- Szkoła więzienna i zatrudnienie więźniów, [w:] Archiwum Narodowym w Krakowie, sygn. 29/440/ 107.

Źródła drukowane:

- Akta lokalne 1872–1939, [w:] AAK sygn. AL 00390
- Kodeks karny wykonawczy, Dz.U. 1997 Nr 90 poz. 557 ze zm.
- Parafia św. Marii Magdaleny, Akta Ogólne, 1906–1934, [w:] Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, sygn. AL00423;

Parafia św. Jadwigi, Akta Ogólne 1889–1934, [w:] AAK, sygn. AL 00406; Parafia św. Wawrzyńca w Chorzowie, Akta Ogólne 1876–1930, [w:] Archiwum Archidiecezji Katowickiej, sygn.AL00406.

Ustawa z dnia 17 marca 1921 roku– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. R.P. nr 44, poz. 267, Art. 102.

Ustawa o opiece społecznej z dnia 16.08.1923 roku, Dz. U. R.P. Nr 92, poz. 726.

Źródła internetowe

sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-wojkowice-kolejne-maseczki-dla-mieszkancow.

w.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-wojkowice-wiezniowie-sprzataja-cmentarz-zydowski, 31.10.2014; zawiercie.naszemiasto.pl/tag/zaklad-karny-ciagowice, 18.04.2018; Portal internetowy miasta Zawiercie, *Śląskie nasze miasta*, 26.05.2020; kulturalnezawiercie.pl/wspolpraca-zawiercia-z-zakladem-karnym-bedzie-kontynuowana/28.01.2020; sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-wojkowice-kolejne-maseczki-dla-mieszkancow.

Statut Stowarzyszenia „Towarzystwa Pomocy Postpenitencjarnej Druga Szansa”, www.pomagamydrugaszansa.pl

Local Policy regarding the Pursuit of Post-penitentiary Assistance Postulations in Selected Municipalities

Abstract

The paper discusses the problem of post-penitentiary assistance as a form of support to prisoners who undergo a process of preparation to live at large and need help in their local communities.

A major aim of post-penitentiary assistance is not only to prevent social exclusion of prisoners and their families but also their relapse into crime.

Various assistance activities are undertaken to achieve this aim including those organised by post-penitentiary and local council institutions and district offices, welfare centres, culture and educational establishments and non-government organisations which function at the municipal level .

These activities could be observed in particular Polish towns during the partition of Poland when schools and local associations undertook initiatives regarding assistance to prisoners .

It is worth noting that in 1918-1939, various forms of support activities were organised by associations such as the ones mentioned above, including "Patronat" and municipalities, welfare centres, museums, schools and local parishes.

Nowadays, local policy plays an important role in post-penitentiary assistance, particularly when a sentence is served. Remand centres, correction institutions cooperate under various projects with local councils and non-government institutions to prepare convicts to live at large.

Key words: local policy, post-penitentiary assistance, prisoners, local partnership, welfare centres, non-government institutions, remand centres, correctional institutions, relapse into crime, preparing to live at large